

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI KEELE OSAKOND

Anna Pöld

VANGLASLÄNG TARTU VANGLAS KAHE KINNIPETAVA
SUULISE KÕNE NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja PhD Tiit Hennoste

Tartu 2013

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. SLÄNG	5
1.1. Slängi liigitus ja mõiste	5
1.2. Slängi funktsioonid	6
1.3. Vanglasläng.....	7
1.3.1. Kriminaalse subkultuuri mõistest.....	7
1.3.2. Uurimisest	8
1.3.3. Vanglaslängi liigid	9
1.3.4. Vanglaslängi funktsioonid	11
2. KINNIPEETAVATE SLÄNG TARTU VANGLAS	13
2.1. Materjal ja meetod.....	13
2.2. Kinnipeetavate släng kahe idiolekti näitel	14
2.2.1. Sõnaliigid	14
2.2.2. Häälduslikud variandid	15
2.2.3. Püsiv vanglasläng.....	18
2.2.4. Uus sõnavara	22
2.2.5. Sõnavara keeleline päritolu	28
2.2.6. Tulemused	31
KOKKUVÕTE.....	34
KIRJANDUS	37
SUMMARY	39
LISAD	41
LISA 1. Slängisõnade nimekiri	41
LISA 2. Transkriptsiooni märgid	44

SISSEJUHATUS

Bakalaureusetöö eesmärgiks on tutvustada Tartu vangla kahe kinnipeetava vanglaslängi sõnavara ja nende keelekasutuses olevate uute vanglaslängi sõnade esinemist kontekstis. Täpsemalt on bakalaureusetöös võrreldud intervjuu materjalis sisalduvaid slängisõnu Rait Maruste (1988), Uno Ilmi ja Tõnu Tenderi (2003) varasemates uurimustes välja toodud vanglaslängi sõnadega, mille põhjal on töö autor eraldanud püsiva vanglaslängi ning uue, varasemates uurimustes seni mitte välja toodud sõnavara. Vanglaslängi sõnavara on jagatud sõnaliikidesse, seejärel on välja toodud slängisõnade häälaluslikud variandid, sõnavara keeleline päritolu ning kokkuvõtvalt analüüsi tulemused.

Kurjategijate slängi peetakse kuritegevuse loomulikuks osaks. Kuritegevus kui sotsiaalne nähtus on omakorda ühiskonnas toimuvate protsesside üks loomulik osa (Leps 1991: 3). Samuti omistati esmastes slängikäsitlustes slängi mõistele just nimelt seos kuritegeliku subkultuuri salakeelega (Ilm, Tender 2003: 8). Vanglaslängi üks alaliikidest on üldkriminaalne släng ehk nii professionaalsete kui "tavaliste" kurjategijate släng (Maruste 1988: 126).

Vanglaslängi uurimine pakub eelkõige huvi igapäevatoos kinnipeetavatega kokku puutuvatele isikutele: kinnipidamiskohtade töötajatele, operatiivtöötajatele, uurijatele, prokuröridele, kohtunikele, advokaadidele ja teistele ekspertidele (Ilm, Tender 2003: 8).

Vanglaslängi sõnade tundmist vanglaametnike seas peetakse omakorda oluliseks eelkõige kinnipidamisasutuste töötajate ja kinnipeetavate omavahelise kommunikatsiooni hõlbustamiseks. Kasin vanglaslängi mõistmine võib märgatavalt raskendada või isegi võimatuks muuta kinnipeetavate ja vanglatöötajate omavahelist suhtlust. (Wittenberg 1996)

Kuna suletud keskkond soodustab uue omanäolise sõnavara teket, on kinnipidamisasutuste julgeolekukaalutlustel oluline kinnipeetavate uue, eelkõige vanglas keelatud tegevuste kohta kasutatava sõnavara tundmine.

Töö lähtekohaks on slängi ja vanglaslängi mõistet ning varasemat ülevaadet käsitlevad teosed (vt Maruste 1988; Ilm, Tender 2003; Grachev, Mokienko 2008; Bentley, Corbett

1992; Devlin 1996; Irvine 2004; Farlow 2002; Encinas 2001) ning neis sisalduvad erinevad eesti slängi ja vanglaslängi sõnastikud, mis on olulisteks materjalideks intervjuust kogutud sõnavara tähenduste võrdlemisel ja uute seni uurimustes kajastamata sõnade väljatoomisel. Töö empiirilise osa materjaliks on autori kahetunnine intervjuu kinnipeetavatega. Analüüsis on peamiselt uute sõnade ja väljendite juures transkribeeritud näited intervjuust, tuues välja uue vanglaslängi sõnavara kasutamist kontekstist.

Töö meetodiks on kvalitatiivne analüüs ja intervjuust kogutud slängisõnade võrdlemine varasemates uurimustes välja toodud sõnadega, võimaldades välja tuua uue ja püsiva sõnavara kinnipeetavate keelekasutuses.

Töö esimeses sisupeatükis antakse ülevaade slängi liigitusest, mõistest, funktsioonidest ja slängi uurimisest. Sarnaselt slängi mõistele on töös käsitletud kriminaalse subkultuuri mõistet, antud ülevaade vanglaslängi mõistest, liigitustest ja funktsioonidest.

Teises sisupeatükis on välja toodud autori empiirilise töö tulemused, mis põhinevad autori intervjuul kahe Tartu vangla kinnipeetavaga. Analüüsi aluseks on transkribeeritud intervjuu, milles on esmalt märgitud kõik kahe kinnipeetava suulises keeles esinenud slängisõnad ja –väljendid, millest on eraldi välja toodud vanglaslängi sõnavara, millel omakorda põhineb analüüsi põhiosa. Autor on välja toonud kahe kinnipeetava vanglaslängis esinenud sõnaliigid, häälduslikud variandid ja püsiva vanglaslängi sõnad, mis on jäänud tähenduselt samaks või on saanud kahe idiolekti suulises keeles uue tähenduse. Samuti on eraldi välja toodud uus sõnavara kahe kinnipeetava suulises kõnes, mis on ilmestatud transkribeeritud näidetega, võimaldades näha vanglaslängisõna või –väljendi esinemist kindlas kontekstis. Analüüsi viimases osas on välja toodud kahe kinnipeetava vanglaslängi sõnavara keeleline päritolu ning kõik intervjuust kogutud slängisõnad on esitatud töö lisana.

1. SLÄNG

1.1. Slängi liigitus ja mõiste

Tõnu Tender (Ilm, Tender 2003: 16) defineerib *slängi* kui mingile sotsiaalsele rühmale, klassile, ühe ja sama eriala inimestele, sõpruskondadele omast mitteametlikku kõnekeelset sõnavara, mis kujuneb kõikides elavates keeltes loomulike keeleprotsesside tagajärjel.

Släng jaotatakse nelja põhigruppi (Maruste 1988: 124):

- 1) puhtalt professionaalsed dialektid (kitsalt elukutsete ja tegevusalade järgi – meremehed, kaevurid jt);
- 2) grupi ehk korporatiivsed žargoonid (õpilased, sõdurid, sportlased jt);
- 3) leppe ehk salakeel – argoo (käsitöölised, kaupmehed, operatiivtöötajad, luurajad jt);
- 4) kurjategijate, peamiselt varaste argoo (žargoon).

Slängi kirjeldades kasutatakse erinevaid termineid: *släng*, *argoo*, *žargoon*, *erikeel*, *sotsiaalne murre* jne. Mõnikord kasutatakse keeleuurijate ringkondades neid termineid sünonüümidenä; teisalt on lingviste, kes neid selgelt eristavad. (Ilm, Tender 2003: 12) Selle bakalaureusetöö autor on eelistanud inglise keelest laenatud üldkasutatavat terminit *släng*.

Kuigi argool ja žargoonil puudub selge piir, kasutatakse erikeele kirjeldamisel prantsuskeelset terminit *argoo* teaduskeeles ja *žargooni* mõistet kasutatakse rohkem venekeelses teaduskirjanduses (Maruste 1988: 124; Ilm, Tender 2003: 16).

Seevastu on näiteks terminitele *argoo* ja *erikeel* antud ainsaks vasteks termin *släng*, näidates *slängi*, *argoo* ja *erikeele* otsest sünonüümiat. Termin *žargoon* on aga oma vasteteks saanud *släng*, *argoo*, *erikeel*. (ÕS 2006: 73, 149, 904)

Slängi definitsioon erinevates keeleteaduslikes väljaannetes on ajaga muutunud. Näiteks 1975. aasta Eesti Nõukogude Entsüklopeedias on defineeritud slängi kui mittekirjakeelseid, harilikult emotsionaalsete ja ekspressiivsete värvingutega

(naljatlevad, iroonilised, uudsust taotlevad) keelendeid inglise ühiskeeles. Teise definitsioonina on välja toodud slängi kui mingi professionaalse või muu ühiskonna grupi erikeelt, salakeelt, argood, žargooni. (ENE 1975: 203) Eesti Entsüklopeedias on terminit *släng* defineeritud kui keelekollektiivi mingi (vanuse-, eriala- või sotsiaalse) rühma ühiskeelest taotluslikult erinevat keeletarvitust, millele on iseloomulikuks sõnavara kiire muutumine (EE 1995: 551).

Võrreldes 1975. aasta eestikeelset entsüklopeediat ja Maruste (1988) liigitust Eesti õigekeelsussõnaraamatu ÕS 2006 andmetega, võib välja tuua, et termini *släng* kasutamine on aastatega muutunud laialdasemaks. Põhjuseks võib tuua termini *släng* eelistamist Tartu keeleteadlaste hulgas slängi kohta kasutatavate terminite seast 1980. aastate esimesel poolel, pärast mida on termin *släng* muutunud üldkasutatavaks (Ilm, Tender 2003: 12).

1.2. Slängi funktsioonid

Släng on polüfunktsionaalne keelenähtus, mistõttu võivad slängi eri funktsioonid olla üksteisele vastukäivad (Ilm, Tender 2003: 17). „Näiteks soovitakse üleolevalt rõhutada oma suhtumist nähtusesse või olendisse. Sel juhul kasutatakse düsfemisme, nt *peeru vahele keerama ~ roopi taha keerama* 'suguühe'; teisel juhul püütakse eufemistlikult väljenduda, nt *sliipima* 'suguühe'. Ühel juhul püütakse lühidalt ja ökonoomselt väljenduda, nt *moi* 'tere', *tšau* 'tervitus ja hüvastijätt'; teisel juhul, nt humooritsedes, kasutatakse pikki väljendeid: *suudlen kätt ja muid rippuvaid kehaosi* 'tere', *suudlen kätt ja väänan jalga* 'tere'.“ (Ilm, Tender 2003: 17)

Näidete põhjal selgub, et slängi olulisemad funktsioonid on rõhutada kõneleja suhtumist kõne all olevasse nähtusesse või objekti, tuua keelde humoorikust ja uudsust, samuti saavutada keelelist ökonoomsust (Tender 1994: 298–299).

Maruste (1988: 124) on välja toonud, et slängi kasutamiseiga võimaldatakse kindlale grupile või ühendusele kaitset väljaspool oleva vastu ning tugevdatakse grupilist

ühtsust. Lisaks on slängi olulisemateks funktsioonideks grupi vajadus end sotsiaalselt kaitsta; soov varjata kõrvaliste kuulajate eest peamiselt salajast või ainult oma grupile suunatud infot; rõhutada grupilist ühtekuuluvust; eristada isiku ja/või grupi olemust teistest; märgistada kindlate sõnade ja väljenditega ainult oma grupile omaseid esemeid, nähtusi, situatsioone, tegevusi ja väärtusi (Tender 1994: 298–299; Maruste 1988: 125).

1.3. Vanglasläng

1.3.1. Kriminaalse subkultuuri mõistest

Kultuuri käsitletakse kui infosüsteemi, kus mittegeneetiliste vahenditega salvestatakse, säilitatakse ja edastatakse põlvest põlve nii üksikisikule kui generatsioonile ühiskondlikult sisukat kogemust (Ilm, Tender 2003: 19). Näiteks kantakse edasi nii ühele isiksusele või kindlale subkultuurile omaseid keelelisi eripärasid, erikeelt ja slängi, muutes kultuuri kandja(d) oma ajastu esindajateks. Kultuuril on mälu ja seetõttu on oluline uurida ajaloolist konteksti, mis võimaldab selgitada kindlale kultuurile omaste nähtuste tekkimist ja arenemist. (Ilm, Tender 2003: 19)

Kuritegeliku subkultuuri olemasolu on veenvalt tõestanud kriminoloogid, näidates kurjategijate erikeele, žestide jm näitel kriminaalide väärtusorientatsioonide erinevust õiguskuulekatest kodanikest (Maruste 1988: 3).

Keele kui kultuuri kandja funktsioon kandub samuti kriminaalse subkultuuri kirjeldamisele, kus, tundes subkultuuri keelelisi eripärasid, võimaldatakse mõista kindlat subkultuuri kui sotsiaalset nähtust (Maruste 1988: 124). Kriminaalne subkultuur (lad *sub* – lähis, alam, all, ala) on kultuuri allsüsteem.

Kriminaalsele subkultuurile on omane mitmete tekstide ja sümbolite laenamine varasemast kultuuripärandist, samuti nende järk-järguline kohandamine, uuendamine ja täiendamine vastavalt allilma vajadustele (Ilm, Tender 2003: 19).

Kriminaalne subkultuur on teadmiste, väärtuste, käitumisnormide, uskumuste, stiilikaanonite ja muude nähtuste kogum, mis on mõistetud, hinnatud ja üldiselt omaks võetud ennekõike kurjategijate ringkonnas. Subkultuuri levitatakse sellele eriomases keskkonnas ja suhtlemiskeeles konkreetsete (kriminaalse allilma) inimeste vahendusel ja kindlate sotsiaalsete suhete kaudu. Just sotsiaalsete suhete kaudu avalduvad mõjutused kriminaalse subkultuuri esindajate ja nendega kontakteeruvate ühiskonna marginaalsete või sotsiaalsete gruppide või üksikisikute vahel (Ilm, Tender 2003: 19).

Süüdimõistetute kriminaalset subkultuuri võib pidada sama vanaks kui vanglasüsteemi. Vanglasüsteemi prioriteediks on kurjategijate ümber kasvatamine ja paremaks inimeseks muutmine, kuid hoolimata pingutustest on süüdimõistetud muutumas aina salakavalamaks ning vastukaaluks ühiskonnas kehtivatele normidele on välja töötanud allilma käitumisreeglid, kujundanud oma traditsioonid ning loonud sidepidamisvahendid. (Ilm, Tender 2003: 21)

1.3.2. Uurimisest

Slängi on kogutud, uuritud ja teema kohta on avaldatud sõnaraamatuid ning arvukaid uurimusi näiteks Ameerika Ühendriikides, Hispaanias, Itaalias, Prantsusmaal, Rootsis, Saksamaal, Soomes, Suurbritannias, Venemaal ja Eestis (Ilm, Tender 2003: 8).

Vanglaslängi uurimused esinevad eelkõige sõnastike kujul. Näiteks vene keele kohta leidub M. A. Grachevi, V. M. Mokienko (2008) teos „*Русский жаргон. Историко-этимологический словарь*“. Inglise keele kohta on välja andnud William K. Bentley ja James M. Corbett (1992) raamatu „*Prison Slang: Words and Expressions Depicting Life Behind Bars*“, Angela Devlin (1996) „*Prison Patter: A Dictionary of Prison Words and Slang*“ ja W.C. Irvine (2004) „*Prison Slang New edition*“. Samuti esineb ingliskeelses kirjanduses arutlevamaid ja analüüsirohkemaid teoseid, näiteks Gary K. Farlow (2002) „*Prison-Ese: A Survivors Guide to Speaking Prison Slang*“ ja Gilbert L. Encinas (2001) „*Prison Argot: A Sociolinguistic and Lexicographic Study*“.

Eestikeelsed kriminaalset subkultuuri käsitlevates teostes on vanglaslängi sõnavaraloendid välja toonud näiteks Rait Maruste (1988) teoses „Kuritegelik subkultuur tätoveeringutes, žestides, slängis“; Tõnu Tender (1996) oma magistritöös „Eesti slängi olemus, uurimislugu, sissevaade vanglaslängi“; Uno Ilm ja Tõnu Tender (2003) „Trellide ja luku taga“. Töö autori analüüsiosa (vt teine sisupeatükk) tugineb suuresti just Rait Maruste (1988) ning Uno Ilmi ja Tõnu Tenderi (2003) publikatsioonides välja antud sõnavaraloenditele.

Uno Ilm (2003) on välja toonud, et vanglaslängi tuleb pidevalt juurde nii oma maa vangidelt kui välismaalastelt, kelle Eesti politsei on kinni pidanud. Aastatel 1999–2002, mil Uno Ilm pidas Keskvangla ehk Patarei vangla direktori asetäitja ametit, jätkas ta vanglaslängi kogumist. Aastatel 1999–2002 kogus Uno Ilm slängi näiteks Indiast, Inglismaalt, Norrast, Rootsist, Soomest, Taanist ja SRÜ (Sõltumatute Riikide Ühendus) riikidest pärit vahistatuilt. (Ilm, Tender 2003: 7)

1.3.3. Vanglaslängi liigid

Keeleuurijad on vanglaslängi mitut moodi liigitada püüdnud. Uno Ilmi arvates võiks kuritegeliku maailma ja sellega kokkupuutuvate isikute eripära arvestades grupeerida vanglaslängi sõnavara järgmiselt (Ilm, Tender 2003: 48–49):

1. Üldkriminaalne släng
 - 1.1. Seda teavad ja kasutavad seadusega pahuksis olevad isikud, samuti nendega kokku puutuvad inimesed – sõbrad, tuttavad, sugulased.
 - 1.2. Arestimajadesse paigutatute släng.
 - 1.3. Eeluurimisaluste släng.
 - 1.3.1. Alaealiste släng.
 - 1.3.2. Täiskasvanute släng.
2. Vanglaasukate släng.
 - 2.1. Ava-, poolkinnise, kinnise vangla släng.
 - 2.2. Eluaegse vanglakaristusega süüdimõistetute släng.

2.3. Haigete kurjategijate släng

2.4. Narkomaanide, alkohoolikute släng.

3. Interneeritute laagris kinnipeetavate släng.
4. Kurjategijatega tööprotsessis kokkupuutuvate ametnike, kinnipidamisasutuste territooriumil paiknevate õppeasutuste töötajate, meditsiinilise ja tehnilise personali ning uurijate, prokuröride, advokaatide, politseinike, piirivalvurite, tollitöötajate släng.

Maruste (1988: 126) liigitus tugineb Aleksandr Gurovile (1983):

- 1) üldkriminaalne släng – seda kasutavad nii professionaalsed kui ka „tavalised“ kurjategijad;
- 2) "türmi" släng, mida kasutatakse kinnipidamiskohtades;
- 3) erisläng, mida kasutavad ainult professionaalsed kurjategijad.

Tõnu Tenderi liigitus (Ilm, Tender 2003: 49) põhineb Gurovi (1983) ja Maruste (1988: 126) väljapakutul:

- 1) kinnipidamiskohtade (elu-oluga seotud) släng – seda kasutavad nii professionaalsed kui ka "tavalised" kurjategijad, samuti teavad ja tarvitavad seda mõneti ka kinnipidamisasutuste töötajad jt;
- 2) erisläng, mida kasutavad ainult professionaalsed kurjategijad;
- 3) üldsläng, mida tarvitab nii kriminaalne element (professionaalsed ja „tavalised“ kurjategijad (kas kinnipidamiskohas või vabaduses) kui ka seaduskuulekad inimesed, kel pole kurjategijatega mingit pistmist.

Selle bakalaureusetöö autor on oma töös tuginenud Tõnu Tenderi (2003) liigitusele, eristades kinnipidamiskohtade elu-oluga seotud slängi, professionaalsete kurjategijate erislängi ja üldslängi.

1.3.4. Vanglaslängi funktsioonid

Vanglaslängi funktsioonid on sarnased slängi kui üldkasutatava termini funktsioonidega. Vanglaslängi kirjeldamisel on oluline slängi kui varjatud info edastamise funktsioon, samuti üksikisiku või grupi vajadust end kaitsta väljaspool oleva vastu ning grupilise ühtsuse tugevdamist (Maruste 1988: 124–125). Teisalt on aga mitmeid funktsioone, mis soodustavad erikeele teket ning arengut (Maruste 1988: 124–125):

- 1) sotsiaalse kaitse vajadus;
- 2) vajadus infovahetuse varjatusele;
- 3) vajadus väljenduda lühidalt ja ökonoomselt;
- 4) soov anda kõnele emotsionaalne värving, hinnangulisus, ainult asjaosalistele teadaolevad nüansitäpsustused;
- 5) märgistada esemeid, nähtusi, situatsioone, tegevusi, väärtusi, mis muus sotsiaalses käibes kasutuses ei ole;
- 6) erikeele valdamine on tunnusmärgiks, keele valdaja võetakse vastu kui oma.

Kurjategijate erikeel on formeerunud kõigist neljast slängi põhiliigist, sisaldades endas nende tunnuseid ja funktsioone (Maruste 1988: 125). Põhjus on selles, et kurjategijad on saanud mõjutusi erinevatest sotsiaalsetest mittekuritegelikest ühiskonnakihtidest ajal, mil nad ei puutunud kokku kriminaalse subkultuuri esindajatega või ei olnud kinnipidamisasutustes kokku puutunud teiste kriminaalselt karistatud isikutega. Maruste (1988: 125) on välja toonud, et tavaliste kurjategijate erikeel ei kujuta endast midagi kindlapiirilist ja ragesüsteemilist. Ranges tähenduses erikeelest saab kõnelda professionaalsete kurjategijate keelekasutuse kirjeldamisel (Maruste 1988: 125).

Maruste (1988: 126) toob välja, et näiteks taskuvarastel on umbes 400 eritermit, mänguritel umbes 200, antikvaarsete esemete varastel umbes 100, narkootikumidega äritsejatel umbes 150. Oma vahetus professionaalses (kuritegelikus) tegevuses

kasutavad erikeelt vahendina kõige rohkem šullerid (mängurid) – umbes 70% juhtudel, taskuvargad umbes 50% juhtudel, teised vähem. (Maruste 1988: 126).

2. KINNIPREETAVATE SLÄNG TARTU VANGLAS

2.1. Materjal ja meetod

Bakalaureusetöös on kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit ja slängisõnade võrdlemist varasemates uurimustes välja toodud slängisõnadega.

Töö autor viis läbi kaks tundi kestva intervjuu kahe kinnipeetavaga Tartu vanglas. Analüüsi jaoks intervjueritud informandid on põhiharidusega mehed vanuses 22 ja 26.

Intervjueritavate valikul ning hulgal üle 900 vangi seast Tartu vanglas sai määravaks vangla sotsiaalosakonna juhataja tihe kokkupuude kinnipeetavatega igapäevases töös ja tema teadlikult valitud intervjueritavad, kes pidid vastama töö autori seatud kriteeriumitele: intervjueritav peab olema kinnipidamisasutuses olnud üle ühe aasta, kuid mitte rohkem kui kümme aastat järjest. Seda põhjusel, et vähem kui ühe aasta pikkuse karistusaja jooksul ei ole jõudnud kinnipeetav vangla subkultuuri piisavalt sisse elada ning saanud sealt piisavalt (keelelisi) mõjutusi; üle kümme aasta kinnipidamisasutus(es)es olnud vang ei anna piisavalt uut uurimismaterjali.

Intervjuu küsimused olid lahtised ning andsid võimaluse kahe kinnipeetava omavahelise diskussiooni tekkeks dialoogi kujul. Autor uuris kinnipeetavate vangla päevakava, töövõimaluste, kinnipeetavate omavaheliste suhete kohta, samuti kinnipeetavate ja vanglatöötajate omavahelise suhtlemise kohta. Kinnipeetavad olid nõus rääkima sooritatud kuritegudest, eelnevatest kogemustest kriminaalmaailmas, naistest, seksuaalsuhetest, meelemürkidest ja korrarikkumistest kinnipidamisasutustes. Kahe kinnipeetava vahel toimus töö autori suunamisel sujuv vestlus dialoogina.

Töö autor on transkribeerinud intervjuu ning toob analüüsis osas välja näiteid kinnipeetavate suulisest keelest ja slängisõnade või –väljendite esinemisest kontekstis. Intervjuu transkribeerimisel on kasutatud lihtsustatud suulise keele transkriptsiooni märke (vt LISA 2).

Kahe kinnipeetavaga tehtud intervjuu materjalis on kokku 68 erinevat slängisõna ja - fraasi, mille on autor jaganud eri rühmadesse. Täpsemad liigitused on esitatud järgnevas töö osas.

Töö mahtu arvestades on analüüsist välja jäetud intervjuus esinenud üldslängi sõnad, asetades põhirõhu kinnipidamiskohtade elu-oluga seotud slängile ja erislängile.

2.2. Kinnipeetavate släng kahe idiolekti näitel

Peatükk käsitleb analüüsi põhiosa, kus autor on jaganud kahe kinnipeetava sõnavaras esinenud vanglaslängi sõnavara sõnaliikidesse. Seejärel on autor Rait Maruste (1988) ning Uno Ilmi ja Tõnu Tenderi (2003) vanglaslängi sõnavara uurimustele tuginedes eraldanud intervjuus esinenud häälduslikud variandid, püsiva ja uue vanglaslängi sõnavara. Eraldi on välja toodud ka vanglaslängi sõnavara keeleline päritolu.

2.2.1. Sõnaliigid

Kinnipeetavate sõnavaras esines 68 erinevat vanglaslängi sõna, nende seas 38 nimisõna ja 30 verbi ning väljendverbi. Muid sõnaliike ei esinenud.

Väljendverbid koosnevad tegusõnast ja noomeni- või pronoomenivormist, mõned väljendtegasõnad võivad sisaldada ka mitut käändsõnavormi (EKK 2007: 173).

Vanglaslängi nimisõnu oli 38, näiteks: *krutid* 'isekeeratud suitsud'; *liiklus* 'asjade vahendamine, edastamine'; *ras`läkk* 'mõnda aega kinnipidamisasutuses viibinud isik'. Nimisõnade hulgas leidis kinnipeetavate vanglaslängis kaks nimisõnafraasi: *ema hellad käed* 'kambri ukse luuk toidu jagamiseks'; *isa kuri silm* 'pilu, kust vaadatakse kambrisse sisse'.

Väljendverbidest esinesid näiteks: *käima ooperas kitse panemas* 'vanglaametnikele (peale)kaebamas käima'; *kuuekümnne üheksa alla minema* 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'; *kapilasse panema* 'söögi ruumi minema' jne.

Väljendverbid esinesid peamiselt eesti omasõnade metafooridena, näiteks: *kulpi liigutama* 'toitu jagama vanglas'; *lennukit panema* 'ära ajama (töökohalt, kambrist)'; *tervet piiblit sisse tõmbama* 'piiblilehtedesse keeratud suitsu tegema; suitsetama' jne.

2.2.2. Häälaluslikud variandid

Sõnavaras esinesid häälaluslikud variandid eestikeelsetest sõnadest, venekeelsetest sõnadest ja varasemates uurimustes välja toodud vanglaslängi sõnadest kaheksal juhul, nt

kajakk~kaljakk 'millestki puudus olema, ilma jääma, millestki ilma (jäetud) olema'

M: virus=pidi `saiakesi saam:a ma=kuulsin {---}

(.)

T: ahahh

(.)

M: seal `put:ru ei=anta, (.) ka`JAKK {---} kinn:ipeetavad lasstasse `väl:ija?

Sõna *kajakk* on häälaluslik variant varasemast vanglaslängi sõnast *kaljakk* 'millestki puudus olema, ilma jääma, millestki ilma (jäetud) olema'; kandes sama tähendust, mida on näiteks Uno Ilm ja Tõnu Tender (2003: 83, 118) välja toonud retsidivistide eesti slängi ja keskvangla eesti slängi puhul: *kaljakk* 'millestki ilma olema, millestki ilma jääma'.

Kinnipeetav M on kasutanud ka fraasi *istuma täielikult kaljakis*, mis näitab, et ka ühe kõneleja sõnavaras võib olla ühe ja sama tähendusega sõnale kaks eri häälaluslikku varianti.

M: `kuuskend prossenti `kindlasti, (0,5) `noh on ka `neid inimsi kellel ei=`üldse mingisugust `rahasi ei=poodi mite=midagi ei käi (.) istuvat täielikult kaljakis=nah,

maljaava 'kiri ühelt kinnipeetavalt teisele'

T: mal`jaava=i eh (.) mal`jaava on kiri, (.) ta=n nagu `postikiri a in liissalt saadvad nagu postiga, (.)

Näites on välja toodud selgitus ühelt kinnipeetavalt teisele saadetud *maljaava* definitsiooni kohta. Kuigi kinnipeetav ei ole otse välja öelnud, et tegemist on salakirjaga, võib kogu intervjuu konteksti arvestades välja tuua vangide omavahelise salajase kirjavahetuse objekti kui *maljaava* edastamise, mida võimaldab ühe vangi vangla territooriumil asuvate hoonete vaheline liikumine ehk *liiklus*. Tegemist on võib olla hääldusliku variandiga varasemast vanglaslängi sõnast *malääva*, mida on kasutanud näiteks aastal 1993 Harku naistekoloonia slängis tähenduses 'salakiri' (Ilm, Tender 2003: 78).

piskviinid 'vistrikud, vistrikuarimid'

T: n- pisk`viinid on kui- näos ma ei tea augud näo=

M: =pisk`viinid on=nagu siussed `armid jäänud naah (.)

T: ta=on minngi `miiniväli visst=

Tegemist on hääldusliku variandiga üldslängi sõnast *pisvinn* 'vinn, vistik' (Kaplinski, Vainola 2003: 182).

oopera 'vanglaametnik; vanglaametnike kokkusaamiskoht'

helistama operasse 'helistama (vangla)ametnikele'

käima operas kitse panemas 'vanglaametnikele (peale)kaebamas käima'

M: ega `jaah sin=on alati nimoodi et (.) sin on (1,5) ku- kuhugi `läed (.) näitess sit ess=majast läed ee=majja `koe mõeldasse=sa käisid `operas panid `kittse (.) se on esimeneõ asi, kohe tuled `tagasi kus=käisid? a sa käisid `operas {-} tule `räägi mis nad rääkisid nah, (.) nahhu- `kelle as- `asii=on kus ma käissin nah,

Sõna *oopera* on üks häälduslik variant varasemates uurimustes välja toodud vanglaslängi sõnast *ooper* 'laagri, kinnipidamiskoha operatiivvolinik' (Ilm, Tender 2003:

69). Intervjueeritud kinnipeetavad on kasutanud sõna *oopera* lausete sees ja erinevates käänetes (*ooperasse, ooperas*). Samuti on ajaga saanud *ooper* juurde lisatähenduse 'vanglaametnikega kokkusaamiskoht', mis näitab mõiste tähenduse laienemist ja laiemat kasutust koos varasema vanglaslängi fraasiga *kitse panemas*.

ras`läkk 'mõnda aega kinnipidamisasutuses viibinud isik'

maladeta 'uus vang'

T: see (.) üks küsimus on (.) aga too küs- {---} *maladeta* nagu põgeneb `vanlast, (.) {-} `müüri peale üel=pool `müüri on nagu mendid revadega väljas nii kui `üppad koe tulistavad, (.) agaa teissel=pool `vanglapoolel on nagu *ras`läkkid* (.) kes=on kuradima riistad `paliad seisavad, (.) ootavad kuna=sa hüpad=onja, (.) ja pead vasstama kumale=poole sa üppad,

A: mhmmh

T: kumale poole=sa `üppad

(.)

M: `mina

T: ijaah=

M: =ma üppaks `mentide poole, ((naerab)) pigem san `kuuliga=kui nikutasse persee=nah,

Sõna *ras`läkk* on häälduslik variant varasemalt vanglaslängis kasutatud sõnast *rasl`jakk* 'täiskasvanu; täiskasvanute vangla' (Ilm, Tender 2003: 73). Samuti on muutunud sõna tähendus: *ras`läkk* on kinnipeetav, kes on kauem kinnipidamisasutuses viibinud kui *maladeta* 'uus vang', kes peab vanglasse sisse elamiseks läbima kaaskinnipeetavate loodud testid ja proovilepanekud. Sõna *maladeta* on häälduslik variant püsiva vanglaslängi sõnast *malaletka~malalõtka*.

2.2.3. Püsiv vanglasläng

Kriminaalsele subkultuurile on omane mitmete tekstide ja sümbolite laenamine varasemast kultuuripärandist, samuti nende järk-järgulist kohandamine, uuendamine ja täiendamine vastavalt allilma vajadustele. (Ilm, Tender 2003: 19)

Seepärast on töö autor varasematele uurimustele tuginedes vanglaslängi sõnad jaganud kahte rühma: slängisõnad ja -fraasid, mille tähendus on jäänud samaks; sõnad ja fraasid, mille tähendus on kahe kinnipeetava sõnakasutuses muutunud. Samaks jäänud tähendusega sõnu esines intervjuus 16, muutunud tähendusega sõnu 4 korral. Näidetes on toodud esmalt kahe kinnipeetava suulises kõnes kasutatud sõnade tähendused ja seejärel võrdluseks varasemates uurimustes kajastatud slängisõnade tähendused.

Samaks jäänud tähendus

petuhh 'homoseksualist; halvustav nimetus vangikaaslasele, keda üks kinnipeetav enda kambrisse ei soovi'

petuhh 'pederast, lapse pilastaja' (Maruste 1988: 145); 'passiivne homoseksualist' (Ilm, Tender 2003: 87) vt **kukk**

M: kes=sab teha, mul=oli üks kambrikaaslane, ma istusin temaga koos, (.) ta=käis `arestimajas {-} mul kambrikaaslane läeb vällia ära vassti sis=me lämme koos istume kokku (.) a=oo (.) mul=oli üks kambrikaaslane üks `kaks päeva vooh, (.) ta=li `siuke (.) ta=li `narkoman=te`biilik=hull? täielikult, (.) ta=tuli mulle lissalt ta=li `arressiivne ma=ülesin sa oled `tont täielikult, sa=oled pe`TUHH (.) sa tõmmad=sit kammrist välja (.) sia kammrisse sa ei jää: (.)

Sõna *petuhh* tähendab kukke (vene k. пeтyx), sõna on saanud endale vangla kontekstis halvustava tähenduse, iseloomustamaks inimest, keda on kinnipeetav M kirjeldanud sõnadega narkomaan, debiilik, hull, agressiivne ja tont. Rait Maruste (1988: 145) on välja toodud eestikeelses vangla erikeele sõnatikus *petuhhi* tähenduseks *pederast, lapse pilastaja*. Uno Ilm ja Tõnu Tender (2003: 87) toovad välja sõna tähendusena passiivse

homoseksualisti. Kuigi toodud näitest pole võimalik defineerida täpsemalt sõna tähendust, võib arvata, et sõna on tugevalt vangla subkultuuri juurdunud ning võib tähendada passiivset homoseksuaali, nagu on seda kirjeldatud varasemates uurimustes.

Järgnevalt on toodud sama tähendusega sõnad ja fraasid ilma pikema selgituseta, nt

ema hellad käed 'kambri ukse luuk toidu jagamiseks'

ema hellad käed 'ukseluuk' (Ilm, Tender 2003: 64)

isa kuri silm 'pilu, kust vaadatakse kambrisse sisse'

isa kuri silm 'uksesilm kinnipeetavate jälgimiseks' (Ilm, Tender 2003: 64)

kajakk~kaljakk 'millestki puudus olema, ilma jääma, millestki ilma (jätud) olema'

kaljakk 'millestki ilma olema, millestki ilma jääma' (Ilm, Tender 2003: 83, 118)

kasti panema 'ära tapma'

kasti lööma/panema 'ära tapma' (Ilm, Tender 2003: 83)

kits 'pealekaebaja'

kits 'pealekaebaja, "koputaja"' (Maruste 1988: 139)

kitse panema 'peale kaebama'

kitse panema 'valekaebust esitama; teatama administratsioonile kaasvahialuste tegevusest' (Ilm, Tender 2003: 77)

kukk 'vanglas mehega seksuaalvahekorras olnud, alandatud kinnipeetav'

kukk 'passiivne homoseksualist' (Maruste 1988: 140) vt **petuhh**

malaletka~malalõtka 'uus, noor (alaealine) vang'

malaletka~malalõtka 'alaealine; alaealine kurjategija' (Ilm, Tender 2003: 72)

ment 'vanglaametnik, politsei'

ment 'miilits, politseitöötaja, valvur, julgeolekuosakonna töötaja' (Ilm, Tender 2003: 78)

platuitama 'ülbitsema'

blatuitama~platuitama 'hierarhiliselt endast madalamal astmel seisvate süüdimõistetutega ülbelt, toorelt käituma' (Ilm, Tender 2003: 81)

prapiska 'sissekirjutus vanglasse, uue kinnipeetava proovilepanek'

prapiska~propiska 'uustulnuka (vahistatu) füüsiline ja vaimne proovilepanek kinnipidamiskohas, mis näitab teistele kinnipeetavaile tema olemust' (Ilm, Tender 2003: 78, 87)

roobad 'riided; kinnipeetava isiklikud asjad'

roobad 'vahialuse (süüdimõistetetu) riided' (Ilm, Tender 2003: 88). Lisaks püsivale tähendusele *riided*, on mõiste *roobad* laienenud ka kahe kinnipeetava suulise keele näitel kinnipeetavate isiklike asjade märkimiseks.

särin 'kange tee'

särin 'kange tee' (Maruste 1988: 149)

volna 'vabadus, elu väljaspool vanglat'

volna 'vabadus' (Maruste 1988: 151)

olema alla lastud 'maha tehtud, häbistatud'

alla laskma 'inimese väärrikust solvates, alandades (perverssuse kaudu) kedagi, hierarhiliselt madalamale positsioonile suruma' (Maruste 1988: 131)

Muutunud tähendusega sõnad

Kriminaalsele subkultuurile on omane mitmete tekstide (sõnade) laenamine varasemast kultuuripärandist, nende uuendamine ja täiendamine vastavalt vajadustele (Ilm, Tender 2003: 19). Selles töös on oluline arvestada kahe idiolekti varasemaid kokkupuuteid kaasvangidega ja kriminaalse subkultuuri esindajatega, millest lähtuvalt erineb osa vanglaslängi sõnu varasemates uurimustes välja toodud sõnadest. Muutunud tähendusega vanglaslängi sõnu esines kahe kinnipeetava sõnavaras neljal korral:

krokodill 'kole naine'

krokodill 'narkootiline aine' (Ilm, Tender 2003: 84)

Praeguses vanglaslängis on sõna metafooriks inetu välimusega naisterahvale. *Krokodill* on varasemates uurimustes välja toodud kui 'narkootiline aine' (Ilm, Tender 2003: 84).

eit 'naissoost vangivalvur; tüdruksõber'

eit 'vabaabielunaine' (Maruste 1988: 134)

M: ma vahin seda `{---} (.) praeu=on ee=majas `tööl (.) too on `eit, (.) päris `ea eit, (.) vuoh, (.) sin vōb `olla=ta päriss kena ? (0,5) oah, vōikss iseegi eeõõ `suhelda

Sõna *eit* on tavaline eesti argikeele laia tähendusega sõna. Kahe kinnipeetava sõnavaras esines sõna lisaks tähendusele 'naissoost vangivalvur' ka ühe kinnipeetava tüdruksõbra kirjeldamisel, erinedes varasemates vanglaslängi uurimustes välja toodud tähendusest 'vabaabielunaine'. Siin on tegu üldslängi üldise tähendusega sõnaga, mida saab kasutada paljudes eri kontekstides.

pade'lnik 'vangikaaslane'

pade'lnik 'kuriteokaaslane' (Ilm, Tender 2003: 108)

Tegemist on sõna *pade'lnik* tähenduse ühe variandiga, kuna tähendus 'vangikaaslane' ei välista võimalust, et ühes kinnipidamisasutuses on koos kuriteokaaslased.

snõrr 'kinnipeetavate hierarhias madalamal positsioonil olev kinnipeetav, tööline'

snõrr~šnõrr 'päevnik (koristaja) parandusliku töö asutuses või karistussisolaatoris' (Ilm, Tender 2003: 88)

2.2.4. Uus sõnavara

Kahe kinnipeetava sõnavaras esines kahetunnise intervjuu jooksul 14 senistes sõnastikes ja loendites märkimata slängisõna ja –fraasi varianti. Uut sõnavara kasutatakse peamiselt igapäevategevuste, hoonete, (keelatud) asjade ja kaaskinnipeetavate kirjeldamiseks.

Vangla hooned ja igapäevategevused

E-maja 'eeluuritavate ja "halvemate" kurjategijate maja'

S-maja "'paremate" kurjategijate maja'

M: ee=maja{-} se=on nagu (.) eeluuritavad ja siuksed=kes onn nagu (0,5) `hallvemad inimesed, (0,5) sestt=ess=majas on `privilegidega maja rohkem (.) sea- on ilus `tore=kõik, (.) sin `ess=majas ei ole `trelle seess voh, (.) ee=majas on sin `seespool `aknad trellit=ka ja väljaspool ka, (.) aga ess=majas=sespool ei ole=ka (.) voh, (.)a sin on nagu `uksed teisstmoodi? (.) käivad=uksed käivad (.) `siss:epoole=a ee=majas käivad väljapoole laht-, (0,5) voah, (.) täpslt `samamodi nagu=se uks=noh meil käivad `kambri=ussed samamoodi sissepole lahti, (.) aga ee=majas käivad väljapole (.) vnooh, (.) no mis meil=seal `sektor on=muidugi `väiksem? (.) aaah, aga=sellest on nagu `ruumi nagu `rohkem nagu kus=sab `männgida (.) seda=pinksi=se {-} `suurem saal, nagu {---}

S-majas olev kinnipeetav M selgitab peamisi erinevusi E-maja ja S-maja vahel. E-maja tähendab peamiselt eeluuritavatele, raskete kuritegude toimepanijatele ja vägivaldse käitumisega mõeldud kinnipeetavate hoonet. S-maja peaks töö autori arvates sümboliseerima pikemaks ajaks süüdimõistetute maja, kus on vangistuses näiteks narkokuritegude, kindlustuspettuses ja riigivastase käitumise eest süüdi mõistetud, kelle

käitumine ei tohiks ohtu seada teisi kaaskinnipeetavaid, kinnipeetavate endi sõnul on tegemist "paremate" kinnipeetavate hoonega. Intervjuust selgub, et kinnipidamisasutuses vägivaldselt käitunud või muud rikkumist toime pannud kinnipeetavaid on võimalik distsiplineerimiseks S-majast E-majja saata, tegemist on vanglasisese karitusega, nt

M: kegi ei `taha sinna `ee=majja minna sit ess=majast

kapila 'söögiruum'

kapilasse panema 'söögiruumi minema'

T: omikul kel `kuus ärkkan üless=panen kapilasse ijoon (.) `särina ära (.) kange=tee

Väljendverb *panen kapilasse* 'söögiruumi minema' esineb lauses sõnaga *särin* 'kange tee'. Rait Maruste (1988: 149) on välja toonud *särina* tähenduseks samuti 'kange tee'.

kulpi liigutama 'toitu jagama vanglas'

M: `süia [j-]

T: [liigutat] ku'lppi=

M: =liigutat lissalt ku'lppi

Kinnipeetav M vastab töö autori küsimusele *Aga mis tööd sa vanglas teed?* vastusega *liigutad lihtsalt kulpi*. Tegemist on püsivas vanglaslängis esinevast sõnast väljendverbi moodustamisega. Varasemates vanglaslängis on välja toodud sõna *kulp* 'toidujagaja vanglas' (Ilm, Tender 2003: 119).

lampi sisse nussima 'ootamatult häda, ebameeldivat olukorda, pahandusi tekitama'

T: lissalt ta=on mule kakss `korrrda jumala `lampi sisse nussinud lissalt. (.) `jumala lambi koha pealt,

Kinnipeetav T selgitab, kuidas on tal vanglas ootamatult tekkinud kellegi teise põhjustatud ebameeldivad olukorrad ja pahandused. Püsivas vanglaslängis on esinenud

kaassõnafraas *lambi pealt* 'aluseta, faktide puudumine' (Ilm, Tender 2003: 85). *Lambist*-fraasid on ka üldslängis levinud.

strok 'karistusaeg'

T: teigelt ma i=teind nar nar`kottikumidest mite midagi (.) teinne teine karistus teine
`strok noh nagu Murru vanglas (.) hakkasin süstima (.) ja=sis vabduses `kaa mingiaeg,
(.) kuni hakkasin {-} koku elama (.) sis lõpetas piiri ära, aitas

M: `sna oled pätt:? mina i=ole pätt, (.) vooh (.) sina oled rohkem kistund kui mina?
mina olen `esimest korda vangis (.) `sina oled (0,5) maitia mitm`viendat korrrda vangis=

T: =ei ole kolmas

(.)

M: kolmas na=`vat (.) ma olen `esjrest korrrda (.) no=`vat (.) mina ei ole `pätt (.)
sina=led pätt

(.)

T: hakkasn lapse=emaga `kokku elama (.) ja olgi `kõik (.) sis pärast seda lõpetasin
ära=ei kasutand enam mitte ühtegi nar`kootilist ainet

(0,5)

M: rasske elu? (.) pole ullu? (.) oa,

(0,5)

Kinnipeetavate vahel on tekkinud dialoog, mille käigus kinnipeetavad toovad välja sõna *strok* definitsiooni ning konteksti sobivuse. Samuti on intervjuus kasutatud sõna *strok* mitmel korral, näiteks fraasis *saama kolm aastat strokki* tähendusega 'kolme aasta pikkust vanglakaristust saama'. Sõna *strok* on laen venekeelsest sõnast *сроκ* 'tähtaeg; tähtpäev; karistusaeg'.

Vanglakorra rikkumised

kuuekümne üheksa alla minema 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'

kuuekümne üheksaga kinni minema 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'

T: ei ole nimodi=

M: =nimodi ei `olee (.) se nagu `siukest assja ei saa nagu korraldada, sest=et kui tuleb välja kes `siukest assja nagu `korraldab=

T: =läeb kohe kuuekümne üheksa alla=

M: =läheb `kohe kuuekümneüheksasega=kinni=ja läeb kinnisesse kambrisse ja=selest võib tekkida öä {jääk}tagajärg=võib tulla sellest=ka krimi`naalasi,

(.)

T: ((arusaamatu pomin))

M: no `siin vanglas ei=ole se niii (.) [pop] (.)

T: [virus on]

M: se krimi`naalasi noh (.) iga asia eest=

T: =virus on vaps`jee ullumaja=

M: =virus seal nagu=noh saadad `valvuri peesse saad krimi`naalasja=

T: =mul seal=oli kakks krimi`naalasja arutati et=üks oli (.) `ründamine (.) ks=ma `ründasin ja tektasin `kehalisi neid (.) `vigastusi (.) ja=sis teeine=oli lihssalt solvamise, (.) noh=se solvamise sain `maaha=sele `ründamise ne=se jäi peale=nagu se- o `hullumaja a seal on valvurid ise terori`seerivad (.) kohe konk`reetselt nah (.)

Kinnise kambri või kartseri kohta on kinnipeetav M dialoogis öelnud *kuuekümne üheksa alla minema* ja kinnipeetav T *kuuekümne üheksaga kinni minema*, mis näitab, et kuigi suletud keskkonnas on tekkinud kindla tähendusega fraas *kuuskümmend üheksa*,

kasutavad kaks kinnipeetavat seda erinevalt. Mõlemad väljendverbid viitavad vangistusseaduse §-le 69 "täiendavad julgeolekuabinõud" (Riigi Teataja 2013). „Täiendavaid julgeolekuabinõusid kohaldatakse kinnipeetavale, kes süstemaatiliselt rikub käesoleva seaduse või vangla sisekorraeeskirja nõudeid, kahjustab oma tervist või on suitsiidi- või põgenemiskalduvustega, samuti kinnipeetavale, kes on ohtlik teistele isikutele või vangla julgeolekule. Täiendavaid julgeolekuabinõusid võib kohaldada ka raske õiguserikkumise ärahoidmiseks.“ (Riigi Teataja 2013).

popik "asendusfilter", isekeeratud suitsu paberümbris'

M: kuradimao n- `Täpiga meil vaps`jee hässti klappis, (.) meil=oli `nii: äge omikul=ärkkasid `ülesse (.) voah, `tegin `suitsu? me i jõudnud kaepeale tervet `suitsu ära teha, (.) ma=sin ma olen `ää harriund sele väiksse kogusega me=ei iõua kae peale `suitsu ää teha, (.) tõmbab `hinge nii: kinni nah ah, (.) ja `omikul sis=kui me {---} tõmmame suitsu sis {-} veetsee ((WC)) potis külili maas se heee eeh se=on `niuke laks omikul lissalt, (.) aah (.) võtad se- `filtri `ka tagant ära pane- `popiku sisse=e (.) popik se=tähendab {-}vilter (.) asendusvilter, (.) ta on `kanngem sis, (.) vooh (.) aga=noooh ma=i osska `õelda no `lissalt kuradimaah (1,5) `eluu, (.) ma=i `tea, (2,6) se `ükks ja `sama naah (.) `passid igapäev

Sõna *popik* on autori arvates tekkinud üldslängi sõnast *pops*<*popsutama*, mida on Lemmit Kaplinski ja Kätlin Vainola (2003: 187) defineerinud kui 'narkootikumi suitsetama'. Kuna vangla tingimustes ei ole võimalik narkootilist ainet suitsetada, siis sarnaselt narkootilise aine rullimisel paberisse, tehakse tavalisest sigaretist saadud tubakast popikusse isekeeratud suitsud, mida kinnipeetavad nimetavad *kruttideks*.

Mitmed püsiva vanglaslängi sõnad on jäänud tähenduselt samaks, küll aga kasutatakse neid erinevate variantidena, nt

suuski ära võtma 'vallandatud olema'

M: `liiga=palju `kaebusi tueb tal vo {-} sis aavad lennukit nah (.) sis {suusapaas} suusad võetakse ära=ja, (.) läeb {-} sit

Viimases näites on kirjeldatud, mis juhtub vanglaametnikega, kelle käitumine annab põhjust kinnipeetavatel esitada vangla juhtkonna ametnikele kaebusi asutuse töötaja kohta. *Suusad võetakse ära* osutab tähendusele, et vanglaametnikult võetakse ära õigus jätkata oma tööd kinnipidamisasutuses, *läheb siit* osutab vanglaametniku minema saatmisele, millest võib järeldada, et korduvalt kaebusi saanud asutuse töötaja vallandatakse töökohalt. Varasemates vanglaslängi uurimustes on välja toodud verbifraas *suuskadele panema* 'kambrist välja ajama; kollektiivist välja heitma' (Maruste 1988: 148), mida on kasutatud kinnipeetavate omavaheliste suhete iseloomustamiseks.

Narkomaanide kirjeldamine

sudafeedikud 'narkomaanid vanglas'

M: `toitu jagan kinnipetavatele voh narkoa`maanidele esimeses ja teises sektoris (.) nad=on suda`feedikud (.) täilikd `värisejad (.) mvoh (.) ma=ple elu`ses siukseid inimesi vel näind, (.) ma=olen inimsi näind `siukseid (.) oah (.) homikul=tulevad tn=nii läbi=eet iooksvad kausi=krususiga `vastu us:t, (.) nad=o `nii läbi=lissalt omadega (.) ned=on suda`feedikud=nooh (.) ära=süstind (.) te`biilikud=noah (.)

Narkomaanidest kinnipeetavaid iseloomustav nimisõna *sudafeedikud* on inspireeritud kaubamärgi nimetusest *Sudafed*. Kinnipeetav T on selgitanud, et tegemist on apteegist ostetud vabamüügi-ravimiga, mis on üheks koostisosaks amfetamiini-laadse jalgu nõrgaks tegeva toimega meelemürgile, mida kinnipidamisasutustes olevad (narkomaanidest) vangid salaja veenidesse süstivad. *Sudafeedikuid* on seepärast lihtne kinnipeetavatel tuvastada ning intervjuust selgub, et narkomaanidest kinnipeetavasse suhtutakse vanglas üleolevalt, halvustavalt ning vägivaldselt.

narkosektor 'narkomaanidest vangide sektor'

M: `nohh (.) sin `on `tõesti iah (.) sin=kui `liiga huluks lääb `asi, (.) {-} ütleme sin ika `päävas kolm=nelii inimest vijakse `maariamõisasse {-} jalauusid {paigaldama} ega `siss sadetakse paliud {minemõa} (.) si- {---} (.) voa, (.) sin `narkosektoris `eelmine aasta kuradimaa õa `kuus `tükki nah ühe `päeva joossul oah, (.) viidii `maariamõisasse

(.) {Kiviõli} (.) `narko`sektorist olii (.) seal mitu tükki, (.) keel läkss `käeluu keel
`ialaluu

Lisaks kahele erinevale kinnipidamishoonele on iga maja jagatud sektoriteks. Ühe sektorina on kinnipeetav M välja toonud narkomaanidele mõeldud narkosektorit. Sõna *narkosektor* on tekkinud üldkeele sõna *narkomaan* esimese kahe silbi ja sõna *sektor* liitmisel, näidates, kuidas kirjakeelsete sõnade liitmisel (suletud keskkonnas) tekib omakorda uue tähendusega sõna.

2.2.5. Sõnavara keeleline päritolu

Vanglaslängi sõnavara allikad saab keelelise päritolu järgi jagada kaheks: laensõnad vene keelest ja eesti omasõnade metafoorid.

Erikeeled on omane lokaalne, kohalikust üldisest kultuuripildist kujundatud erisus. Vangla erikeele puhul peetakse oluliseks, et kinnipidamisasutustes on internatsionaalne kontingent, mistõttu on eestikeelne vanglasläng segatud peamiselt venekeelsetest laenudest. (Maruste 1988: 126) Seda põhjusel, et 1980. aastate lõpul hakati varasemalt Eestist välja viidud ning Komi ANSV, Arhangelski, Kemerovo, Orenburgi, Pihkva jt oblastite kolooniates või Vilniuse, Zlatousti, Vadimiri türmides vabaduskaotuslikku karistust kandnud eestimaalasi kodumaale tagasi tooma (nt 1990. aastal 240, 1991. aastal 229, 1992. aastal 150 süüdimõistetut) (Ilm, Tender 2003: 7). Varasemast keelekeskkonnast ja subkultuurist mõjutatuna kandus vene žargon Eestisse.

Laensõnu vene keelest esines kahe kinnipeetava sõnavaras viie sõna nimisõna puhul:

- 1) *malaletka~malalõtka* 'uus, noor (alaealine) vang' < vn *малолетка* 'laps', millele omakorda tugineb *malaletka* häälduslik variant *maladeta*;
- 2) *pade'lnik* 'vangikaaslane' < vn vanglasläng *подде'льник* 'kuriteokaaslane' (Ilm, Tender 2003: 108). Tegemist on vanglaslängi tähendusnihkega, kus kuriteokaaslasest on saanud kahe kinnipeetava sõnavara näitel vangikaaslane;

- 3) *pravõrka* 'hommikune kontroll, vangide ülevaatamine' < vn *проверка* 'kontrollimine, kontroll; proovimine'. *Pravõrka* kasutamisest kontekstis on järgnev näide:
 T: noo (.) kõige lihssam `moodus `mul oli mind ei lasstud `jalutama. (.) a üts- homiku- homikul vaetuse ajal `küsitakse pravõrka ajal (.) `läed `jalutama või ei `lähe (.)
- 4) *staršina* "“mendiabi“; teistest parem, teistest üle olev vang' < vn *старшина* 'kasakaladvik, vanem'. Kinnipeetavad on *staršina* otseseks vasteks öelnud „mendiabi“, seega on kahe kinnipeetava sõnavara analüüsidest tegemist kõige täpsema definiitsiooniga;
- 5) *uva`lnik* 'pesuruum' < vn *умывальник* 'kraanikauss; valamu; pesunõu'.

„Laenamise all mõistetakse teisest keelest uute keeleelementide võtmist“ (EKK 2007: 595). Kui vene keele laenude puhul olid kõik 5 otselaenu nimisõnad, siis eesti omasõnadest on metafoorina kasutatud 8 nimisõna ja 16 väljendverbi.

Näiteks Mari Musta raamatus „Vene laensõnad Eesti murretes“ on välja toodud laensõnad sõnaliigiti: substantiive 1640, verbe 200 ning adjektiive 85 (Must 2000: 581). Nii Mari Musta kui töö autori näidetest saab järeldada, et võõrast keelest laenatakse peamiselt nimisõnu, mistõttu saab selgitada siinses töös adjektiividest laenude puudumist. Omasõnadest moodustatakse vanglaslängi metafoore.

krokodill 'kole naine'

Sõna *krokodill* üldlevinud tähendus on roomaja. Vanglaslängis on sõna saanud kahe kinnipeetava keelekasutuses metafooriks inetu välimusega naisterahvale. Samuti on sõnal vanglaslängis teinegi tähendus *narkootiline aine* (Ilm, Tender 2003: 84).

metssiga 'inetu näoga meessoost vangivalvur'

liiklus 'asjade vahendamine, edastamine'

T: `muidugi=mul eemises {strokis} mul tõs=tõsteti kort- üe koha pealt `teise=koha peale koe (.) algul oln `pesumajas=sis olin mõlema maja vahet `ull liiklus (.) sis pandi {jätmekäiluss} nad=olid ni `lollid=lissalt nad=i saand aru et mul oli vaps`jee igapäev liiklus, (.) ma san iga=pääv mõlemi maja vaelt käija (.) ja=sis lõpus võeti sealt= ka maha pandi mind (.) ((hingab sügavalt sisse)) `koristajaks vist=vä no sis sis jäi

vaissemaks natuke mul se asi, (.) sis lõpuks läkssin `sööklasse sis sain=ikagi jälle mõlemi maja=vahet toimetada a, (.) nüüd enam e lassta

pool 'salajane teade, info, kiri, saadeti ühelt vangilt teisele'

M: {---} (.) nad=panid `akkad kinni et me=ei saaks üksteisele pooli saata, suitsu {lekitada} mida=iganes (.) voo (.)

tont 'ebameeldiv isik'

värisejad 'narkomaanid vanglas'

ärasüstinud 'narkomaanid vanglas'

hõõritama perset 'naissoost vangivalvur käitub väljakutsuvalt'

inimesi sättima 'kinnipeetavaid teadlikult ühest majast/kambrist/sectorist teise korraldama'

keppima valvuritega 'üks vangivalvur on teiste vangivalvuritega intiimsuhetes'

kirsaga makku tõmbama 'saapaga kõhtu lööma'

kulpi liigutama 'toitu jagama vanglas'

lampi sisse nussima 'ootamatult häda, ebameeldivat olukorda, pahandusi tekitama'

lapsi WC-potist alla laskma 'masturbeerima'

lennukit panema 'ära ajama (töökohalt, kambrist)'

lennukit saama 'vallandatud olema'

M: `liiga=palju `kaebusi tueb tal vo {-} sis aavad lennukit nah (.) sis {suusapaas} suusad võetakse ära=ja, (.) läeb {-} sit

nagu koera õuepeale viskama 'seaduserikkumises kahtlustatavat kinni võtma'

otse kulbiga tõmbama 'kulbiga lööma kedagi'

paska kokku keerama 'jama korraldama'

päid lööma hakkama 'mässama, agressiivselt käituma hakkama'

rähn (PRT rähna) 'algaja, milleski oskamatu'

M: aga=kelel on sin kess= on `vällia läinud oma habemesajamismasina=ssia ijätnud naah=

T: =parrdlid ja assiad=

M: =`pardliõ (.) tollest tehaksse kohee pff (.) auto`maatselt tehaksse=kohe masin (.) vooh, (.) kegi ei `mõtlet kaah ka kudas tehakse masin, äki `tuleb inimene kes `lööb kes osskab lüia (.) igat rähna muidugi ei `lasstai lööma, (.) s- kess `osk- oskap

Partitiivis kasutatud sõna *rähna* nominatiivi vormiks on töö autor esitanud sõna *rähn*, tähendades vangla kontekstis algajat, milleski oskamatut inimest. Sõna on metafoor sõnast *rähn* : *rähni* : *rähni* 'lind'. Morfoloogiline erinevus on tekkinud sõna *a-* tüveliseks käänamisel.

tehniliselt (ära) tegema 'oma võimu näitama, kedagi vigaseks peksma'

M: meil on ainult=öö: `ükss erinev pääv (.) `püha`pääv kus=sab spordisaali minna, (.) mul NAHHUI `vaja sinna sporrisaali minna=a, (.) seal kellegile tahetasse `tenniliselt ära teha tullaksse lüiakse=su`ijalaluu {-} onngi=kõk (.) ja `tõesta ära (.) se ei olnud pall või=mi-

tervet piiblit sisse tõmbama 'piiblikehtedesse keeratud suitsu tegema; suitsetama'

M: ma tegin kolm suitsu (?) ma (?) kolm suitsu sees endale (?) `keerad `piibli sisse jumala{-} mul=on terve `piibel sisse tõmmatud ohoho mul on=se `piibel `peaas {võin} kopsu-kopsu`pilti teha piiblist, (.) `aah. (2,1) mul on `koopia `kopsudesst, (.)

T: {---}

M: ega `nahh se on `lissalt kuidas võtta? {---} sest=et sin ei `jää muud `üle, (.) sin on nimoodi=et litssalt ee (0,5) `inimsed öö läevad `hulluks `ära lissalt, (.) {---}

üksteisele pooli saatma 'ühelt vangilt teisele salateadet, kirja või asju saatma'

2.2.6. Tulemused

Analüüsi tulemustena saab välja tuua vanglaslängisõnade rohkuse (68 erinevat sõna kahetunnise intervjuu materjalist). Kahe kinnipeetava vanglaslängis esines nimisõnu 38 nimisõna (sh kaks nimisõnafraasi) ning 30 verbi ja väljendverbi, kuid mitte ühtegi vanglaslängi adjektiivi.

Kahe kinnipeetava näitel esinevad häälduslikud variandid eesti omasõnadest, venekeelsetest sõnadest ja varasemates uurimustes välja toodud vanglaslängi sõnadest kaheksal korral: *kajakk~kaljakk*, *maljaava*, *piskviinid*, *oopera*, *helistama ooperasse*, *käima ooperas kitse panemas*, *ras`läkk*, *maladeta*. Samuti oli üks morfoloogilise erinevusega sõna *rähn* (PRT *rähna*).

Kahe kinnipeetava vanglaslängis esineb 16 püsiva tähendusega vanglaslängi sõna, mille tähendus on jäänud samaks: *petuhh* 'homoseksualist'; *ema hellad käed* 'kambri ukse luuk toidu jagamiseks'; *isa kuri silm* 'pilu, kust vaadatakse kambrisse sisse'; *kajakk~kaljakk* 'millestki puudus olema, ilma jääma, millestki ilma (jäetud) olema'; *kasti panema* 'ära tapma'; *kits* 'pealekaebaja'; *kitse panema* 'pealekaebama'; *kukk* 'vanglas mehega seksuaalvahekorras olnud, alandatud kinnipeetav'; *malaletka~malalõtka* 'uus, noor (alaealine) vang'; *ment* 'vanglaametnik, politsei'; *platuitama* 'ülbitsema'; *prapiska* 'sissekirjutus vanglasse, uue kinnipeetava proovilepanek'; *roobad* 'riided; kinnipeetava isiklikud asjad'; *särin* 'kange tee'; *volna* 'vabadus, elu väljaspool vanglat'; *olema alla lastud* 'maha tehtud, häbistatud'. Muutunud tähendusega sõnu kahe kinnipeetava vanglaslängis on neli:

krokodill 'kole naine'

krokodill 'narkootiline aine' (Ilm, Tender 2003: 84)

eit 'naissoost vangivalvur; tüdruksõber'

eit 'vabaabielunaine' (Maruste 1988: 134)

pade`lnik 'vangikaaslane'

pade`lnik 'kuriteokaaslane' (Ilm, Tender 2003: 108)

snõrr 'kinnipeetavate hierarhias madalamal positsioonil olev kinnipeetav, tööline'

snõrr~šnõrr 'päevnik (koristaja) parandusliku töö asutuses või karistussisolaatoris' (Ilm, Tender 2003: 88)

Kahe kinnipeetava vanglaslängis leidub 12 uut vanglaslängi sõna ja fraasi. Uute sõnade selekteerimisel oli autoril aluseks varasemates vanglaslängi-teemalistes uurimustes välja toodud vanglaslängisõnad. Uute sõnadega kirjeldatakse kinnipidamisasutuse elu-olu, hooneid, keelatud tegevusi vanglas ja kaaskinnipeetavaid: *E-maja* 'eeluuritavate ja "halvemate" kurjategijate maja'; *S-maja* "'paremate" kurjategijate maja'; *kapila* 'söögiruum'; *kapilasse panema* 'söögiruumi minema'; *strok* 'karistusaeg'; *popik* "'asendusfilter"', isekeeratud suitsu paberümbris'; *kuuekümne üheksa alla minema* 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'; *kuuekümne üheksaga kinni minema* 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'; *sudafeedikud* 'narkomaanid vanglas'; *narkosektor* 'narkomaanidest vangide sektor'.

Vanglaslängi sõnavara tekkimise allikad saab keelelise päritolu järgi jagada kaheks: laensõnad vene keelest ja eesti omasõnade metafoorid. Laensõnu vene keelest oli viis ning metafoore eesti omasõnadest 23, mis moodustab ligi kolmandiku kõigist kahe kinnipeetava intervjuu jooksul kogutud vanglaslängi sõnadest.

Sõnavara keelelise päritolu on sõnad jagatud kaheks: vene keele laenud ja eesti omasõnad. Kui vene keele laenude puhul on kõik 5 laenatud sõna nimisõnad, siis eesti omasõnadest on metafoorina kasutatud 8 nimisõna ja 16 väljendverbi. See kinnitab seaduspärasust, et võõrast keelest laenatakse peamiselt nimisõnu, omasõnadest moodustatakse peamiselt metafoore. Samuti on vene sõnad laenatud teatud hääldega muudatuste, variantidena.

Eelnevalt töös välja toodud materjali põhjal selgub, et nii kaua, kui on vanglaslängi edasikandjaid (kurjategijaid), kandub vanglasläng kriminaalses subkultuuris edasi ning mõjutab ka väljaspool kriminaalset subkultuuri asuvate isikute sõnavara.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli tutvustada Tartu vangla kahe kinnipeetava vanglaslängi sõnavara ja nende keelekasutuses olevate uute vanglaslängi sõnade esinemist kontekstis. Konteksti parimaks mõistmiseks tõi autor töös välja transkribeeritud näiteid intervjuust.

Kui esmalt omistati slängi mõistele just seos kuritegeliku subkultuuri salajase keelega (Ilm, Tender 2003: 8), siis nii nagu on slängi nimetus ja funktsioon ajaga laienenud (näiteks eesti keeles eelistatakse näiteks vanglaslängi puhul rääkida terminist *släng*, mis on vasteks terminitele *argoo*, *žargoon*, *erikeel*), võib täheldada slängisõnade omaks võtmist ühest subkultuurist üldslängi. Nii selgub ka siinse töö analüüsist: nimelt on kahe kinnipeetava suulise kõne näitel vanglasläng mõjutatud üldslängist ning vastupidi. Näiteks kahe kinnipeetava sõnavaras esinenud *ment* 'politsei' ja *kits* 'pealekaebaja' on sõnad, mida kasutatakse argikeeles ka mitte kriminaalse taustaga inimeste seas. Kui lähtuda, et kurjategijate släng on üks neljast slängi põhiliigist (Maruste 1988: 124), võib siinsete näidete põhjal järeldada, et eri liiki slängisõnad laienevad üldslängi.

Intervjuumaterjali analüüsi tulemusena saab välja tuua vanglaslängisõnade rohkuse (68 erinevat sõna kahetunnise intervjuu materjalist). Kahe kinnipeetava vanglaslängis esines 38 nimisõna (sh kaks nimisõnafraasi) ning 30 verbi ja väljendverbi, kuid mitte ühtegi vanglaslängi adjektiivi.

Kahe kinnipeetava näitel esinevad häälduslikud variandid eesti omasõnadest, venekeelsetest sõnadest ja varasemates uurimustes välja toodud vanglaslängi sõnadest kaheksal korral: *kajakk~kaljakk*, *maljaava*, *piskviinid*, *opera*, *helistama operasse*, *käima operas kitse panemas*, *ras`läkk*, *maladeta*. Samuti oli üks morfoloofilise erinevusega sõna *rähn* (PRT *rähna*).

Samuti on kahe kinnipeetava vanglaslängis 16 püsiva tähendusega vanglaslängi sõna, mille tähendus on jäänud samaks: *petuhh* 'homoseksualist'; *ema hellad käed* 'kambri ukse luuk toidu jagamiseks'; *isa kuri silm* 'pilu, kust vaadatakse kambrisse sisse'; *kajakk~kaljakk* 'millestki puudus olema, ilma jääma, millestki ilma (jätud) olema'; *kasti panema* 'ära tapma'; *kits* 'pealekaebaja'; *kitse panema* 'pealekaebama'; *kukk* 'vanglas

mehega seksuaalvahekorras olnud, alandatud kinnipeetav'; *malaletka~malalõitka* 'uus, noor (alaealine) vang'; *ment* 'vanglaametnik, politsei'; *platuutama* 'ülbitsema'; *prapiska* 'sissekirjutus vanglasse, uue kinnipeetava proovilepanek'; *roobad* 'riided; kinnipeetava isiklikud asjad'; *särin* 'kange tee'; *volna* 'vabadus, elu väljaspool vanglat'; *olema alla lastud* 'maha tehtud, häbistatud'. Muutunud tähendusega sõnu kahe kinnipeetava vanglaslängis on neli: **krokodill** 'kole naine' (varem 'narkootiline aine'), **eit** 'naissoost vangivalvur; tüdruksõber' (varem märgitud kui 'vabaabielunaine'), **pade'lnik** 'vangikaaslane' (varem 'kuriteokaaslane'), **snõrr** 'kinnipeetavate hierarhias madalamal positsioonil olev kinnipeetav, tööline' (varem 'päevnik (koristaja) parandusliku töö asutuses või karistusisolaatoris').

Kahe kinnipeetava vanglaslängis leidub 12 uut vanglaslängi sõna ja fraasi. Uute sõnade selekteerimisel oli autoril aluseks varasemates vanglaslängi-teemalistes uurimustes välja toodud vanglaslängisõnad. Uute sõnadega kirjeldatakse kinnipidamisasutuse elu-olu, hooneid, keelatud tegevusi vanglas ja kaaskinnipeetavaid: *E-maja* 'eeluuritavate ja "halvemate" kurjategijate maja'; *S-maja* "'paremate" kurjategijate maja'; *kapila* 'söögiruum'; *kapilasse panema* 'söögiruumi minema'; *strok* 'karistusaeg'; *popik* "'asendusfilter"', isekeeratud suitsu paberümbris'; *kuuekümne üheksa alla minema* 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'; *kuuekümne üheksaga kinni minema* 'minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse'; *sudafeedikud* 'narkomaanid vanglas'; *narkosektor* 'narkomaanidest vangide sektor'.

Uus vanglaslängi sõnavara kannab endas mitmeid vanglaslängi funktsioone, mis soodustavad erikeele teket ning arengut (Maruste 1988: 124–125): vajadus väljenduda lühidalt (*S-maja*, *E-maja*); anda sõnadele oma hinnang (*ärasüstinud*, *sudafeedikud*); märgistada tegevusi, mis on omased ainult vangla keskkonnas (*kuuekümne üheksa alla minema*, *kuuekümne üheksaga kinni minema*, *narkosektor*).

Töö autor tugines uue vanglaslängi sõnavara analüüsimisel Tõnu Tenderi liigitusele (2003), mis põhineb Gurovi (1983) väljapakutu muudetul variandil, eristades kinnipidamiskohtade elu-oluga seotud slängi, professionaalsete kurjategijate erislängi ja üldslängi (Ilm, Tender 2003: 49). Töö mahtu arvestades on analüüsist välja jäetud kahe kinnipeetavaga tehtud intervjuus esinenud üldslängi sõnad, asetades põhirõhu

kinnipidamiskohtade elu-oluga seotud slängile ja erislängile, mida kasutavad kurjategijad näiteks keelatud tegevustest ja narkomaanidest rääkimisel kinnipidamisasutuses.

Eelnevalt töös välja toodud materjali põhjal selgub, et nii kaua, kui on vanglaslängi edasikandjaid (kurjategijaid), kandub vanglasläng kriminaalses subkultuuris edasi ning mõjutab ka väljaspool kriminaalset subkultuuri asuvate isikute sõnavara. Siinsest tööst selgus, et suletud keskkond soodustab uue omanäolise sõnavara teket. Kuna osa uuest sõnavarast (*popik, sudafeedikud*) on seotud ka keelatud tegevustega kinnipidamisasutustes, on uue vanglaslängi sõnavara uurimine ja tundmine oluline kinnipidamisasutuste julgeolekukaalutlustel.

Vanglaslängi sõnavara tekkimise allikad saab keelelise päritolu järgi jagada kaheks: laensõnad vene keelest ja eesti omasõnade metafoorid. Laensõnu vene keelest oli 5 ning metafoore eesti omasõnadest 23, mis moodustab ligi kolmandiku kõigist kahe kinnipeetava intervjuu jooksul kogutud vanglaslängi sõnadest. Kui vene keele laenude puhul on kõik 5 laenatud sõna nimisõnad, siis eesti omasõnadest on metafoorina kasutatud 8 nimisõna ja 16 verbifraasi. See kinnitab seaduspärasust, et võõrast keelest laenatakse peamiselt nimisõnu, omasõnadest moodustatakse peamiselt metafoore. Samuti on vene sõnad laenatud teatud häälduslike muudatuste, variantidena.

Analüüsist saab järeldada, et suletud keskkond soodustab uue omanäolise sõnavara ja paljude metafooride teket. Samuti saab välja tuua, et kahe kinnipeetava vanglasläng on mõjutatud eelkõige eesti omasõnadest ja seejärel vene keelest. Kinnipeetavate vanust arvestades (22 ja 26) oletas töö autor, et nooremate vangide slängisõnavara on mõjutatud ka inglise keelest, kuid kinnipeetavad tunnistasid intervjuul, et vanglas viibitud aja jooksul on neid enim mõjutanud kaaskinnipeetavatelt edasi kandunud keelelised mõjutused püsivast vanglaslängist ja vene keelest. See omakorda kinnitab slängi püsimist suletud keskkonnas vaatamata ühiskonna ja aja muutumisele.

KIRJANDUS

Bentley, William K., James M. Corbett 1992. *Prison Slang: Words and Expressions Depicting Life Behind Bars.* McFarland & Co Inc.

Devlin, Angela 1996. *Prison Patter: A Dictionary of Prison Words and Slang.* Waterside Press.

EE 7 = Eesti Entsüklopeedia 8. köide. 1995. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

EKK = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Encinas, Gilbert L. 2001. *Prison Argot: A Sociolinguistic and Lexicographic Study.* University Press of America.

ENE 7 = Eesti Nõukogude Entsüklopeedia 7. Köide. 1975. Tallinn: Valgus.

Farlow, Gary K. 2002. *Prison-Ese: A Survivors Guide to Speaking Prison Slang.* Loompanics Unlimited.

Grachev, M. A., V. M. Mokienko 2008. *Русский жаргон. Историко-этимологический словарь.* Ast-Press.

Ilm, Uno, Tõnu Tender 2003. Trellide ja luku taga. Tartu: Atlex.

Irvine, W. C. 2004. *Prison Slang New edition.* Abson Books London.

Kaplinski, Lemmit, Kätlin Vainola 2003. Eesti slängi sõnaraamat. Tallinn: Aule Kirjastuse OÜ.

Leps, Ando 1991. Kuritegevus Eestis. Tartu: Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Selts.

Maruste, Rait 1988. Kuritegelik subkultuur tätoveeringutes, žestides, slängis. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool ja Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Selts.

Must, Mari 2000. Vene laensõnad eesti murretes. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Riigi Teataja 2012. <https://www.riigiteataja.ee/akt/120122012017>. Vaadatud 26.05.2013.

Tender, Tõnu 1994. Eesti släng: olemus ja uurimislugu. – Keel ja Kirjandus 5, 6; 291–299, 346–355.

Wittenberg, Peter M. 1996. Language and communication in prison. – Federal Probation 60/4, 45–50; <http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/detail?vid=6&sid=dd7744ee-d0e6-44389ccf0680eed3a01%40sessionmgr14&hid=22&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=f5h&AN=9705083628>. Vaadatud 25.05.2013.

ÕS 2006 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. Tiiu Erelt. Koost. Tiiu Erelt, Tiina Leemets, Sirje Mäearu, Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

SUMMARY

„Prison’s Slang in Tartu Prison based on two prisoners’ verbal language“

This research paper concentrates on prison slang in Tartu Prison based on two prisoners’ verbal language. The aim of this research paper is to introduce two prisoners’ vocabulary and new Estonian prison slang words in context. This research paper is based on the author’s interview with two male prisoners in Tartu Prison. Prison slang words that occurred during the interview are compared with prison slang words in earlier publications by Rait Maruste (1988), Uno Ilm and Tõnu Tender (2003). Based on prison slang words that occurred in the interview, the author has pointed out sustained prison slang words, phrases and new prison slang vocabulary. Prison slang vocabulary has been partitioned into parts of speeches. Pronunciation differences between slang words and the lingual origin of prison slang vocabulary have been pointed out as well.

Criminal slang, which is a part of prison slang, is a natural part of delinquency and a normal part of the social processes (Leps 1991: 3; Maruste 1988: 126). Prison officers, operative workers, criminologists, prosecutors, judges, lawyers and other experts are interested in investigating prison slang (Ilm, Tender 2003: 8). Also, it is important to know prison slang in order to make communication between prisoners and staff in prison more effective (Wittenberg 1996). Whereas closed environment contributes to the creation of new vocabulary, it is important for prison officers to know these words and phrases with new (secret) meanings to ensure safety.

This paper has been put together in two parts: the first one includes different theories about slang, prison slang and criminal subculture; the second part is based on the author’s analysis of two prisoners’ slang in Tartu Prison.

The analysis results bring out plenty of prison slang in two prisoners’ vocabulary (68 different words and phrases during the interview that lasted two hours). The vocabulary included 38 nouns (also two noun phrases) and 30 verb phrases and no other parts of speech.

Based on earlier publications, there were 16 prison slang words and phrases with sustained meaning and 4 words from sustained prison slang but their meaning has changed in the two prisoners' vocabulary. Also there were 12 new prison slang words and phrases that described the prisoners' life in prison, buildings on the prison territory, forbidden prison activities and other prisoners.

The lingual origin of prison slang vocabulary borrows from Russian language (5 words) and Estonian metaphors (23 words).

Based on this analysis, it can be concluded that as long as there are prisoners (criminals) there is prison slang: old prison slang is carried on (sustained or with some changes) and new slang is formed. Prison slang influences the vocabulary of prison officers and people outside of criminal subculture as well. Whereas a lot of words from the two prisoners' slang is connected to forbidden prison activities, it is important for safety reasons to know these new words and phrases.

Also it can be concluded that a closed environment contributes to the creation of new prison slang words and metaphors. Based on the two prisoners' vocabulary it can be pointed out that the prisoners' slang is influenced basically by Estonian and Russian words.

LISAD

LISA 1. Slängisõnade nimekiri

E-maja – eeluuritavate ja "halvemate" kurjategijate maja

eit – naissoost vangivalvur; tüdruksõber

ema hellad käed – kambri ukse luuk toidu jagamiseks

hõõritama perset – naissoost vangivalvur käitub väljakutsuvalt

helistama ooperasse – helistama (vangla)ametnikele

inimesi sättima – kinnipeetavaid teadlikult ühest majast/kambrist/sectorist teise korraldama

isa kuri silm – pilu, kust vaadatakse kambrisse sisse

istuma täielikult kaljakis – eraldatuses (eraldi) istuma

kajakk~kaljakk – millestki puudus olema, ilma jääma, millestki ilma (jäetud) olema

kapila - söögiruum

kapilasse panema – söögiruumi minema

kasti panema – ära tapma

keppima valvuritega – üks vangivalvur on teiste vangivalvuritega intiimsuhetes

kirsaga makku tõmbama – saapaga kõhtu lööma

kits – pealekaebaja

kitse panema – pealekaebama

kukk – vanglas mehega seksuaalvahekorras olnud, alandatud kinnipeetav

kulpi liigutama – toitu jagama vanglas

kuuekümne üheksa alla minema – minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse

kuuekümne üheksaga kinni minema – minema eraldatud kinnisesse trellidega kambrisse, kartserisse

krokodill – kole naine

krutid – isekeeratud suitsud

käima ooperas kitse panemas – vanglaametnikele (peale)kaebamas käima

lampi sisse nussima – ootamatult häda, ebameeldivat olukorda, pahandusi tekitama

lapsi WC-potist alla laskma – masturbeerima

lennukit panema – ära ajama (töökohalt, kambrist)

lennukit saama – vallandatud olema

liiklus – asjade vahendamine, edastamine

malaletka~malalõtka – uus, noor (alaealine) vang

maljaava – kiri ühelt kinnipeatavalt teisele

ment – vanglaametnik, politsei

metssiga – inetu näoga meessoost vangivalvur

nagu koera õuepeale viskama – seaduserikkumises kahtlustatavat kinni võtma

narkosektor – narkomaanidest vangide sektor

olema alla lastud – maha tehtud, häbistatud

opera – vanglaametnik; vanglaametnike kokkusaamiskoht

otse kulbiga tõmbama – kulbiga lööma kedagi

pade'lnik – vangikaaslane

paska kokku keerama – jama korraldama

petuhh – homoseksualist; halvustav nimetus vangikaaslasele, keda üks kinnipeetav enda kambrisse ei soovi

piskviinid – vistrikud, vistrikuarmid

platuitama – ülbitsema

pool – salajane teade, info, kiri, saadeti ühelt vangilt teisele

popik – "asendusfilter", isekeeratud suitsu paberümbris

prapiska – sissekirjutus vanglasse, uue kinnipeetava proovilepanek

pravõrka – hommikune kontroll, vangide ülevaatamine

päid lööma hakkama – mässama, agressiivselt käituma hakkama

ras`läkk – mõnda aega kinnipidamisasutuses viibinud isik

roobad – riided; kinnipeetava isiklikud asjad

roopa selga tõmbama – riideid selga panema

rähn (PRT rähna) – algaja, milleski oskamatu

rähna mitte lööma laskma – algajal, oskamatul mitte laskma end tätoveerida

S-maja – „paremate“ kurjategijate maja

saama kolm aastat strokki – kolme aasta pikkust vanglakaristust saama

snõrr – kinnipeetavate hierarhias madalamal positsioonil olev kinnipeetav, tööline

staršina – "mendiabi"; teistest parem, teistest üle olev vang

strokk – karistusaeg

sudafeedikud – narkomaanid vanglas

suuski ära võtma – vallandatud olema

särin – kange tee

tehniliselt (ära) tegema – oma võimu näitama, kedagi vigaseks peksma

tervet piiblit sisse tõmbama - piiblilehtedesse keeratud suitsu tegema; suitsetama

tont – ebameeldiv isik

uva´lnik – pesuruum

volna – vabadus, elu väljaspool vanglat

värisejad – narkomaanid vanglas

üksteisele pooli saatma – ühelt vangilt teisele salateadet, kirja või asju saatma

ärasüstinud – narkomaanid vanglas

LISA 2. Transkriptsiooni märgid

Transkriptsioonis kirjutatakse nii nagu kõneldakse. Märgitakse täpselt sõnu ja mitmesuguseid suhtlushääkitsusi, -üksusi, pause, kõne omadusi (intonatsiooni, venitused, katkestamised, rõhud, valjus jne), pealerääkimisi ja haakumisi ning transkribeerija kahtlusi (näiteks halvasti kuulnud sõnade puhul). Samuti on transkriptsioonis välja toodud niisuguste nähtuste kirjeldused, mille kohta puudub transkriptsioonimärk või mida ei taheta transkribeerida, kuid mida on vajalik ära näidata (hääle omadused, kõrvalise hääled jne).

. – langev intonatsioon

, – poollangev intonatsioon

? – tõusev intonatsioon

(.) – mikropaus: 0,2 sekundit või lühem

(...) – pikem paus
(0,5) – pausi pikkus on märgitud sekundites
- – poolelijäänud sõnad
[] – pealerääkimised
{tekst} – halvasti kuulnud tekstilõik
{-} – ebaselgeks jäänud sõna
{---} – pikem ebaselgeks jäänud lõik {tekst}
(()) – transkribeerija kommentaarid
: – venitused
= – kokkuhääldused
` – rõhud
´ – palatalisatsioonid
JAKK – (suurtähed) hääle kõvendamine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anna Pöld

24. 10. 1990

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Vanglasläng Tartu vanglas kahe kinnipeetava suulise kõne näitel“,

mille juhendaja on PhD Tiit Hennoste,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20. juuni 2013.